

Przemysław Bukowski

<http://orcid.org/0000-0003-1970-3366>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
przemyslaw.bukowski@ignatianum.edu.pl

Agnieszka Piasecka

<http://orcid.org/0000-0003-2292-3765>
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
agnieszka.piasecka@mail.umcs.pl
DOI: 10.35765/pk.2025.4902.13

Wartości sztuki wizualnej w opinii studentów wybranych kierunków UMCS i UIK

STRESZCZENIE

Nowoczesne technologie wpływają w istotny sposób na życie współczesnego człowieka oraz szeroko rozumianą kulturę wizualną. Zjawisko to dotyczy także sztuki. W artykule zaprezentowano wybrane zagadnienia dotyczące wartości sztuki wizualnej oraz podjęto próbę analizy i oceny tychże wartości z perspektywy studentów dwóch uczelni: Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Jako metody badawcze zastosowano krytyczny przegląd literatury oraz ankietowanie. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych można stwierdzić, iż ankietowani studenci UMCS i UIK najwyżej cenią takie formy sztuki wizualnej, jak film, malarstwo i fotografia, które uznają za najbardziej inspirujące. Respondenci stykają się najczęściej z wytworami sztuki w świecie wirtualnym, choć preferują tradycyjne, klasyczne formy. Wśród wartości sztuki wizualnej najwyżej cenią te w zakresie kreatywności, estetyki, artyzmu, emocjonalności i autentyczności, natomiast najniżej – wartość historyczną. W opinii większości studentów sztuka wizualna stanowi przydatne narzędzie edukacyjne, co podkreśla jej wartość w rozwijaniu kreatywności i potrzebę większej promocji na uczelniach.

SŁOWA KLUCZE: sztuka wizualna, wartości, studenci, UMCS, UIK

ABSTRACT

Values of Visual Art as Perceived by Students of Selected UMCS and UIK Majors

Modern technologies significantly influence contemporary life and the broader realm of visual culture, including art. This article presents selected topics related to the values associated with visual art and offers an analysis and

evaluation of these values from the perspective of students at two universities: Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (UMCS) and Ignatianum University in Kraków (UIK). The research methods employed included a critical literature review and a survey.

Based on the conducted empirical research, it can be concluded that UMCS and UIK students highly value visual art forms such as film, painting, and photography, considering them the most inspiring. The respondents most frequently encounter artworks in virtual environments, although they express a preference for traditional, classical forms. Among the values attributed to visual art, they most highly esteem creativity, aesthetics, artistry, emotional impact, and authenticity, while historical value is rated the lowest. The majority of the surveyed students view visual art as a useful educational tool, which emphasizes its role in fostering creativity and highlights the need for greater promotion of art within universities.

KEYWORDS: visual art, values, students, UMCS, UIK

Wprowadzenie

Współczesne przemiany społeczne wyznaczają epokę „cywilizacji obrazkowej”, w której obraz, komputer i Internet są elementami nowego kodu kulturowego (Mazepa-Domagala i Wilk, 2015). Z jednej strony nowe technologie wpływają niewątpliwie na życie miliardów ludzi, ułatwiając funkcjonowanie w biznesie, wzmacniając prawa podstawowe oraz intensyfikując interakcje społeczne (Gawkowski, 2018). Z drugiej strony podkreślają rolę obrazu jako podstawowego sposobu komunikacji (Mazepa-Domagala i Wilk, 2015). Jak zauważa Witold Kawecki (2022), „faworyzowanie” wzroku jako kluczowego zmysłu, a patrzenia jako sposobu poznawania i doświadczania świata, powoduje, że kultura masowa staje się coraz bardziej wizualna, a obraz staje się nośnikiem wartości, emocji i idei. Kultura wizualna postrzegana jest głównie przez pryzmat sztuki (Juszczak, 2015), przy czym sztuka pozwala spojrzeć odmiennie od perspektywy badań *stricte* akademickich na współczesne zjawiska kultury nowoczesnej (Kisielewski, 2020). Sztuka wizualna obejmuje różne dziedziny twórczości artystycznej, które odbierane są za pośrednictwem zmysłu wzroku. Trudno jest podać jednoznaczną definicję sztuki wizualnej, ponieważ jest ona rozpatrywana w kontekście wielu różnych aspektów. Mogą one obejmować kwestie estetyki, kreatywności oraz wpływu technologii na sztukę współczesną (Kawecki, 2022), rolę sztuki w kształtowaniu tożsamości społecznej, w tym jej aspekty historyczne, oraz emocjonalne oddziaływanie na odbiorców (Niziołek, 2015), zagadnienia autentyczności i kreatywności (Zygmuntowicz, 2016), a także znaczenie

przestrzeni w twórczości artystycznej (Izdebska, 2015; Litorowicz). Termin „sztuka wizualna” stosowany jest zarówno w odniesieniu do tradycyjnych form, takich jak architektura, malarstwo czy rzeźba, jak i do nowych form wyrazu, takich jak konceptualizm, kolaż, performance czy instalacja, których nie uwzględniały wcześniejsze pojęcia: „sztuki piękne” czy „sztuki plastyczne” (Mazepa-Domagała i Wilk, 2015). Formy te budują kulturową tożsamość i są wyrazem antropologicznej aktywności człowieka, stanowiąc ponadczasową predyspozycję gatunku ludzkiego (Dutton, 2019). Warto podkreślić, że sztuka wizualna nadal inspiruje i stanowi uniwersalny wyraz ludzkich doświadczeń, również dzięki technologiom i nowym mediom, które umożliwiają jej szeroką, demokratyczną recepcję.

W kontekście powyższych przemian szczególną rolę odgrywają uniwersytety, które „uprawiają naukę” oraz kształcą i wychowują kolejne pokolenia. Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: „uczelnie oraz instytucje badawcze realizują misję o kluczowym znaczeniu dla państwa i narodu, wnosząc istotny wkład w innowacyjność gospodarki, rozwój kultury oraz kształtowanie standardów moralnych w życiu publicznym” (Dz. U., 2018, s. 1). Oprócz działalności naukowej misja ta obejmuje prowadzenie wysokiej jakości kształcenia, rozwijanie postaw obywatelskich oraz wspieranie rozwoju społecznego i gospodarczego. Warto zatem rozważyć sztukę jako narzędzie edukacyjne, gdyż kontakt z nią może wpływać na postawy i wartości młodych ludzi, dostarczając pozytywnych doświadczeń edukacyjnych. Jak zauważa Mirosława Pluta-Olearnik (2019), kreowanie takich doświadczeń jest jednym z wyzwań stojących przed polskim szkolnictwem wyższym. Sztuka pełni bowiem wiele istotnych funkcji – od wychowawczej po terapeutyczną, komunikacyjną i ekspresyjną (Florczykiewicz, 2016). Choć istnieją publikacje dotyczące wychowawczego aspektu sztuki (Florczykiewicz, 2016; Kwiatkowska-Tybulewicz, 2016; Mazepa-Domagała i Wilk, 2015), nadal brakuje badań empirycznych nad postrzeganiem wartości sztuki wizualnej przez ludzi młodych, zwłaszcza studentów. Niniejsze opracowanie wpisuje się w tę lukę badawczą.

Przy uwzględnieniu powyższych aspektów celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników badań empirycznych dotyczących wartości, jakie studenci Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS) oraz Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie (UIK) przypisują wytworom sztuki wizualnej, a także analiza i ocena ich opinii na temat wartości tej sztuki. Realizacja tego celu wymaga omówienia roli sztuki wizualnej w kształtowaniu percepcji oraz zestawu wartości związanych z jej odbiorem. Wyniki tych badań mogą okazać się przydatne dla praktyki edukacyjnej na poziomie akademickim.

Sztuka wizualna w kształtowaniu ludzkiej percepcji i świadomości aksjologicznej

Sztuka wizualna stanowi od wieków nieodłączny element kulturowego krajobrazu ludzkości, wpływając na postrzeganie świata i pobudzając różnorodne refleksje człowieka. Percepcja tej sztuki nie ogranicza się jedynie do zmysłowego odbioru, lecz wchodzi w interakcję z myśleniem, wiedzą i pamięcią, wzbogacając ludzkie procesy poznawcze. Oznacza to, że termin „percepcja” nie dotyczy wyłącznie treści zmysłowych odbieranych w chwili pobudzenia przez otoczenie, ale obejmuje również obrazy powstające w wyobraźni na temat otaczającego świata. Proces ten może przebiegać dobrowolnie lub automatycznie jako funkcja wyższych ośrodków mózgu lub zwykłych odruchów (Arnheim, 2011). Myśli człowieka wpływają na to, co on widzi, ale także to, co widzi, kształtuje jego myślenie. Poznanie ludzkie obejmuje zarówno obrazy tworzone w wyobraźni, jak i treści wynikające z doświadczeń wizualnych. Wielu badaczy postrzega doświadczenia zmysłowe jako „niekoniecznie świadome” lub „poniżej progu świadomości”. Trzeba jednak zauważyć, że w kontakcie z dziełami sztuki wizualnej ujawnia się złożoność świadomości – nie tylko refleksyjna, lecz także przedrefleksyjna, co wskazuje Józef Tischner, opisując świadomość jako doświadczenie konscjentywne i scjentywne (Tischner, 2006). To dwojaki rodzaj doświadczeń, wyrażany choćby w formułach „boję się” oraz „wiem, że się boję.”

Dwoisty charakter percepcji – pojęciowy (dyskursywny) i obrazowy – staje się kluczowy w rozumieniu roli sztuki jako elementu ludzkiego poznania (Goodman, 1976). Percepcja wizualna nie pełni zatem wyłącznie funkcji emotywniej. Stanowi „obrazomyślenie” lub „myślenie zmysłami” (Arnheim, 2011), polegające między innymi na uznaniu rzeczywistości świata symbolicznego (Cassirer, 1977), czyli na przykład odtwarzaniu przedstawień w wyobraźni. „Rozumienie przez oczy” (Arnheim, 1978) umożliwia uchwycenie istotnych cech formy i struktury dzieła. Odbiór sztuki opiera się na myśleniu obrazowym, które – w przeciwieństwie do abstrakcyjnego myślenia pojęciowego – stymuluje emocje i może wywoływać przeżycia trudne do wyrażenia słowami. Proces ten ma wartość poznawczą i wzmacnia symboliczne aspekty rzeczywistości, często przekraczając kontekst estetyczny.

Dzieła sztuki mają zdolność wywoływania w odbiorcy określonych reakcji, takich jak podziw, strach czy pożądanie, ukazując szerokie możliwości ludzkiej wrażliwości – to społeczna i psychologiczna moc oddziaływania sztuki na człowieka – są jednocześnie autonomiczną rzeczywistością, przekazującą twórcze procesy myślowe artystów, które wykraczają poza zwykłą imitację świata, przyciągają uwagę i wywołują reakcje

estetyczne (McLuhan, 2012). Jak zauważa David Freedberg: „potrafimy być do tego stopnia poruszeni w galerii, że brakuje nam słów lub mamy łzy w oczach. Przyznajemy, że tak się dzieje, gdy oglądamy wybitny obraz lub rzeźbę” (Freedberg, 2005, s. 439). Oznacza to, że dzieło sztuki oddziałuje na człowieka poprzez swoją „aurę”, stanowiąc wartość artystyczną i kulturową.

Kulturotwórcza działalność ludzka osiąga swój szczyt w tworzeniu dzieł będących nośnikami wartości wyjątkowych. Ta aksjologiczna świadomość świata sztuki wiąże się z przekonaniem, że w odbiorze sztuki „więcej *wiemy* o dziele sztuki, niż je *rozumiemy*” (Tarnowski, 1990, s. 127). W tym kontekście człowiek odbiera wartość dzieła nie tylko poprzez jego artystyczny kontekst i kunszt wykonania, lecz także przez własne przeżycie estetyczne, które ono daje człowiekowi (Ossowski, 1958). Na wartość dzieła sztuki składają się zatem aspekty artystyczne (artyzm) i estetyczne (przeżycie estetyczne), które znamionują każde dzieło.

Wartości należy tutaj rozumieć jako cechy / własności przedmiotów. Pozostaje jednak pytanie, czy to człowiek nadaje tę wartość określonemu przedmiotowi (jako wartościowy „dla odbiorcy” lub „względem czegoś”), czy też istnieje ona niezależnie od niego. Zdaniem autorów do opisu wartości nie przystają kategorie ontologiczne – wartości nie są realnymi bytami, lecz także nie są ponadczasowymi ideami. Tischner (2006) proponuje mówić o ich istnieniu w kategoriach irrealności – istnienie wartości wyraża się sposobem bytowania podobnym do „istnienia” idei, domagających się realizacji w czasie i przestrzeni, co sprawia wrażenie ich realności.

Odbiór sztuki wiąże się nieodzownie z doświadczeniem estetycznym, które wykracza poza przyjemność obserwacji, angażując także myśli i emocje wobec innych przedmiotów i idei (Ossowski, 1958). Wartości estetyczne dzieła mogą wzbudzać zachwyt, wzruszenie czy wstrząs, czyniąc je przedmiotem kontemplacji i pozwalając na intensywne przeżycie piękna. Stróżewski podkreśla, że piękno stanowi o aksjologicznej wartości dzieła, będąc „gwarantem nieśmiertelności sztuki” (Stróżewski, 1992).

Józef Tarnowski (1990) zauważa, że dzieła sztuki niosą także inne treści aksjologiczne: religijne, filozoficzne, moralne, światopoglądowe, historiograficzne, psychologiczne czy przyrodoznawcze. To poznawcze i etyczne wartości dzieł sztuki, rzadko uchwytywane wszystkie naraz. Z kolei Władysław Tatarkiewicz wskazuje, że dzieła sztuki posiadają wartość ze względu na swoje *individuum* i właściwe im wewnętrzne „dobro”, które budzą zachwyt i poruszają (Tatarkiewicz, 1968; 1988). Tak pojmowana wartość apeluje do ludzkiej podmiotowości, przenosząc odbiorcę w sferę subiektywnego (relatywnego) przeżycia estetycznego (odczucia piękna / przyjemności) oraz metafizycznej kontemplacji (złożonego wrażenia przenikania / wczuwania się w inną sferę niż ta dotycząca życia

codziennego). Wartość estetyczna obejmuje zatem także „obiektywną prawdziwość wypowiedzi artystycznej” (Arnheim, 1978). Tym samym przeżycia estetyczne są cenne „same przez się” i – choć subiektywne – stanowią jednocześnie powszechny aspekt antropologicznego obrazu człowieka.

Wartości sztuki wizualnej można klasyfikować według różnych kryteriów. Ciekawą propozycję w tym zakresie przedstawiła Iwona Szmelter (2020), wyróżniając jako podstawową – obok wartości społeczno-ekonomicznych – kategorię wartości kulturowo-historycznych. W tabeli 1 zaprezentowano klasyfikację tych wartości oraz ich interpretację przez autorów niniejszego opracowania.

Tabela 1. Wartości kulturowo-historyczne dzieł sztuki

Wartość	Interpretacja
Artystyczna	Ujawnia się poprzez proces poznania dzieła
Estetyczna	Atrakcyjność wizualna, zgodność ze współczesną estetyką
Historyczna	Znaczenie dla historii, pamięci narodowej i wizerunku miejsca
Tożsamości i identyfikacji	Rola w kształtowaniu tożsamości społecznej (globalnej, regionalnej, jednostkowej) i rozwoju osobistym
Naukowa	Ważność technik i technologii (znaczenie odkryć i nowych teorii)
Autentyczności	Oryginalność materii / lub idei, wiarygodność wyrażenia siebie przez twórcę
Emocjonalna	Wywoływanie wrażeń estetycznych, historycznych, empatii i zrozumienia, ciągłości kultury (<i>genius loci</i>)
Dokumentalna	Świadectwo działalności człowieka, wartość archiwalna dla kultury, techniki i idei politycznych
Integralności	Kompletność dzieła, reprezentowanie określonego okresu lub tematu
Kreatywności	Twórczy geniusz, styl (<i>design</i>), unikalność, wyjątkowość
Przestrzeni	Znaczenie układu elementów, wpływu na otoczenie i przestrzeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie Szmelter, 2020.

Klasyfikacja ta, zgodnie z założeniami Szmelter, odnosi się do wartościowania sztuki współczesnej przez instytucje kulturalne (konserwatorów i kuratorów) i służy przede wszystkim ochronie dziedzictwa kultury, dostarczając narzędzi do oceny dzieł sztuki współczesnej. Tych wartości nie należy jednak utożsamiać z wyceną rynkową, lecz rozpatrywać je przez pryzmat autonomicznych wartości artystycznych i estetycznych, co oznacza, że powyższa klasyfikacja odzwierciedla głębszy wymiar sztuki, wykraczający poza aspekty ekonomiczne i ochronę obiektów.

Metodyka badań empirycznych

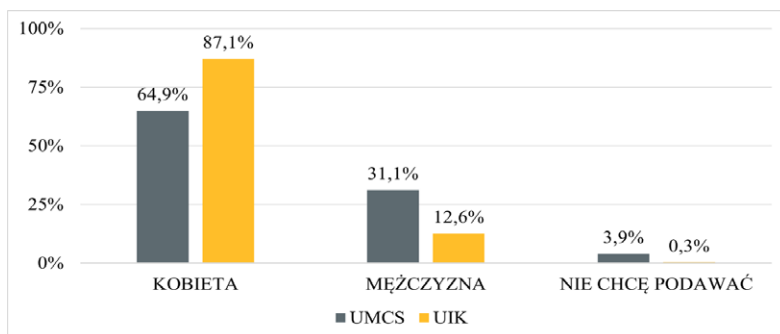
Badania empiryczne miały charakter ilościowy i zostały przeprowadzone za pomocą techniki ankiety audytoryjnej, z wykorzystaniem kwestionariusza jako narzędzia badawczego. Kwestionariusz zawierał 10 pytań zamkniętych, z czego pięć oparto na pięciostopniowej skali Likerta. Pozostałe pytania miały formę jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru z określonymi wariantami odpowiedzi. Przy opracowywaniu pytań dotyczących wartości sztuki wizualnej sięgnięto do publikacji Szmelter (2020), dokonując ich autorskiej interpretacji (tabela 1). Aby określić cechy respondentów, uwzględniono w metryczce cztery zmienne: płeć, miejsce zamieszkania, kierunek oraz stopień studiów. Badania zrealizowano w UMCS i UIK w maju i czerwcu 2024 r., przy czym uczelnie te wybrano ze względu na ich specyfikę – UMCS jako uczelnię publiczną i UIK jako katolicką z państwowymi uprawnieniami. Dobór próby był celowy. W badaniach uczestniczyli studenci kierunków, których program nauczania przewidywał co najmniej jeden przedmiot związany ze sztuką. Na podstawie analizy sylabusów wytypowano odpowiednie kierunki¹ na poziomie studiów licencjackich, magisterskich oraz jednolitych magisterskich. Na UMCS uwzględniono kierunki takie jak produkcja medialna, technologie cyfrowe w animacji kultury, dziennikarstwo i komunikacja społeczna, kulturoznawstwo, kreatywność społeczna, filozofia oraz public relations i zarządzanie informacją. W UIK badaniami objęto studentów kierunków takich jak pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, arteterapia, filozofia, kulturoznawstwo, turystyka i rekreacja, a także dziennikarstwo i komunikacja społeczna.

Wyniki badań empirycznych

W badaniach udział wzięło łącznie 871 studentów studiów stacjonarnych, z czego do analizy zakwalifikowano 844 kompletnie wypełnione kwestionariusze: 456 z UMCS i 388 z UIK, co stanowi odpowiednio ok. 2,85% i 12,64% wszystkich studiujących na tych uniwersytetach. Choć próba nie jest reprezentatywna dla uczelni, dobrze odzwierciedla strukturę większości kierunków studiów ankietowanych. Respondenci różnili się pod względem cech społeczno-demograficznych (wykresy 1 i 2 oraz tabela 2).

1 Aby zapewnić porównywalność wyników, zrezygnowano z badania kierunków artystycznych, które są realizowane w UMCS, ale nie w UIK.

Wykres 1. Struktura respondentów pod względem płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych (dotyczy wszystkich zamieszczonych poniżej wykresów i tabel)

Wykres 2. Struktura respondentów pod względem miejsca zamieszkania

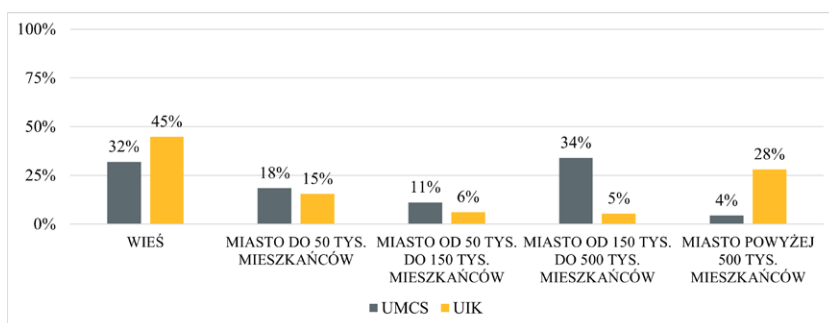
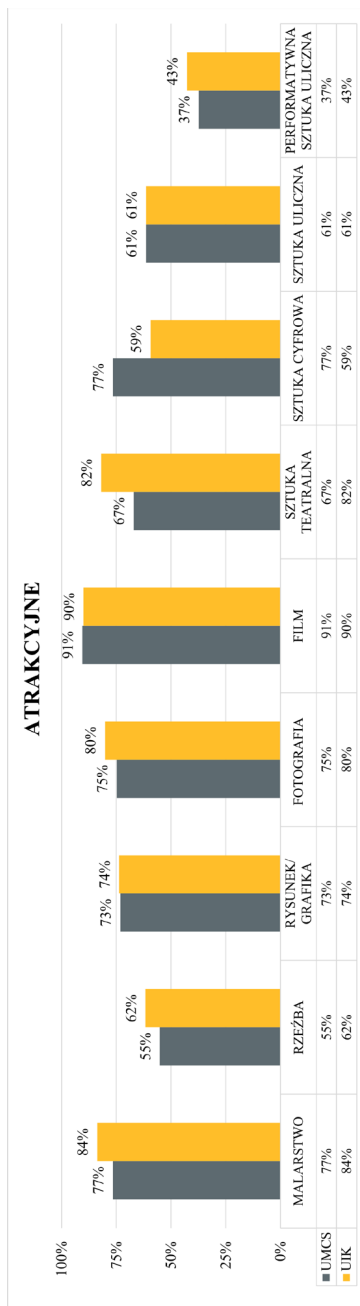

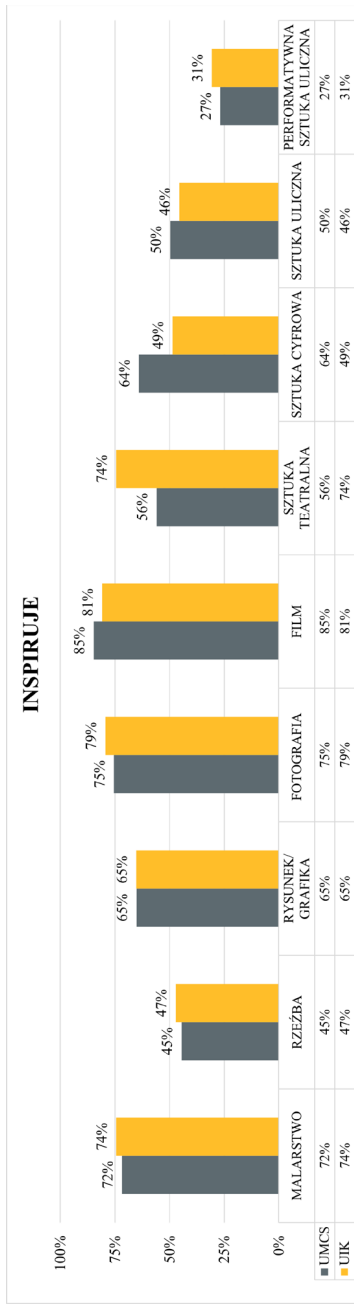
Tabela 2. Struktura respondentów pod względem kierunku studiów (malejąco)

UMCS			UIK		
Kierunek studiów	N	%	Kierunek studiów	N	%
Produkcja medialna	157	34,4	Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna	157	40,5
Technologie cyfrowe w animacji kultury	110	24,1	Pedagogika	97	25
Dziennikarstwo i komunikacja społeczna	80	17,5	Kulturoznawstwo	49	12,6
Kulturoznawstwo	47	10,3	Turystyka i rekreacja	43	11,1
Kreatywność społeczna	28	6,1	Arteterapia	16	4,1
Filozofia	19	4,2	Filozofia	13	3,3
Public relations i zarządzanie informacją	15	3,3	Dziennikarstwo i komunikacja społeczna	13	3,3
Suma	456	~ 100	Suma	388	~ 100

Wykres 3. Atrakcyjne formy ekspresji artystycznej

Wykres 4. Formy ekspresji artystycznej dostarczające inspiracji

Uwzględniając kryterium stopnia studiów, wśród ankietowanych znalazło się:

- 568 studentów I stopnia (UMCS – 412, UIK – 156),
- 158 osób na jednolitych studiach magisterskich (UIK),
- 118 studentów II stopnia (UMCS – 44, UIK – 74).

Analiza wyników wskazuje, że próba badawcza charakteryzuje się dominacją kobiet (przy czym widoczna jest tutaj różnica między UMCS a UIK) oraz studentów I stopnia, a także wyraźnym zróżnicowaniem pod względem miejsca zamieszkania. Najliczniej reprezentowane kierunki to w UMCS – produkcja medialna, technologie cyfrowe w animacji kultury, a w UIK – pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz pedagogika (ok. 60% ankietowanych na każdej uczelni).

Pierwsze pytanie w kwestionariuszu dotyczyło atrakcyjności różnych form ekspresji artystycznej. Respondenci oceniali je, wykorzystując skalę od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało „nieatrakcyjne”, a 5 – „bardzo atrakcyjne”. Wyniki przedstawione na wykresie 3 ujmują odpowiedzi: „raczej atrakcyjne” oraz „bardzo atrakcyjne”.

Ankietowani studenci obu uczelni najwyżej ocenili film, malarstwo i rysunek / grafikę, przy czym różnice w odpowiedziach są niewielkie. Największe różnice dotyczą zainteresowania teatrem (bardziej preferowane przez studentów UIK) oraz sztuką cyfrową (bardziej atrakcyjną dla studentów UMCS). Przyczyną tego mogą być specyficzne kierunki studiów (UMCS – produkcja medialna, UIK – pedagogika) oraz szerszy dostęp do teatrów w Krakowie. Performatywna sztuka uliczna została uznana za najmniej atrakcyjną przez obie grupy respondentów.

Drugie pytanie uwzględniało inspiracje płynące z różnych form sztuki, ocenianych również według pięciostopniowej skali Likerta. Na wykresie 4 został zaprezentowany rozkład odpowiedzi: „raczej inspirujące” oraz „bardzo inspirujące”.

Wnioski z wykresu 4 są podobne do tych z pierwszego pytania, choć respondenci wykazali mniejsze zdecydowanie (niższe wartości procentowe).

Studentom zostało także zadane pytanie: „Gdzie najczęściej Pani / Pan spotyka się z wytworami sztuki wizualnej?”. Tabela 3 przedstawia rozkład odpowiedzi, przy czym respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy warianty odpowiedzi.

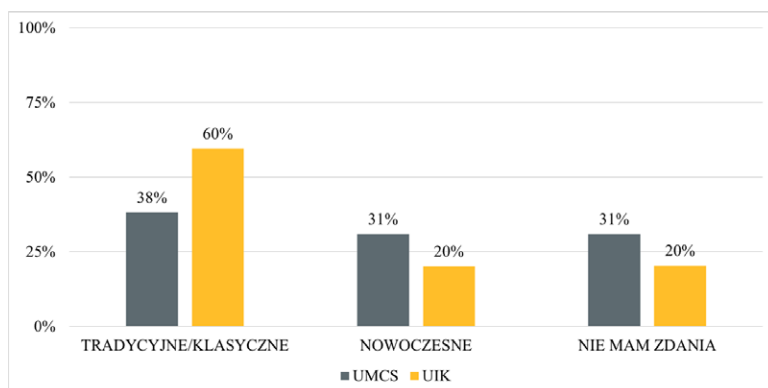
Tabela 3. Miejsca kontaktu ze sztuką wizualną

Odpowiedź	UMCS	UIK
W ramach zajęć na uczelni	45%	17%
W ramach wydarzeń kulturalnych związanych z uczelnią	16%	7%
W galeriach sztuki	39%	52%
W muzeach	28%	65%
W centrach kulturalnych	42%	41%
Na otwartej przestrzeni	33%	34%
W świecie wirtualnym	77%	59%

Na podstawie analizy opinii ankietowanych można uogólnić, że studenci najczęściej mają kontakt ze sztuką wizualną w przestrzeni wirtualnej. Następne w kolejności odpowiedzi różniły się między uczelniami: w UMCS były to zajęcia akademickie (45%) i centra kulturalne (42%), a w UIK muzea (65% – najwięcej wskazań) i galerie sztuki (52%). Różnice wynikają prawdopodobnie z większej dostępności tych instytucji w Krakowie. Kontakt z wytworami sztuki wizualnej w ramach wydarzeń kulturalnych związanych z uczelnią uzyskał najmniejszą liczbę wskazań obydwu grup ankietowanych.

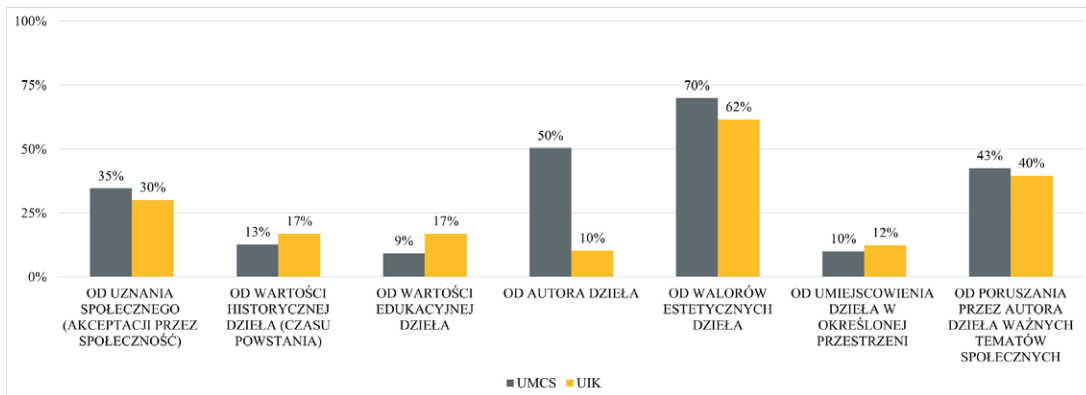
Analiza danych zaprezentowanych na wykresie 5 (ankietowani mogli zaznaczyć jedną odpowiedź spośród trzech wariantów) pokazuje, że większość respondentów preferuje klasyczne / tradycyjne formy sztuki wizualnej, takie jak malarstwo i rzeźba. W UMCS nie widać znaczących różnic między odpowiedziami (38% : 31% : 31%), natomiast w UIK aż 60% ankietowanych wybrało formy klasyczne. Warto dodać, że pogłębiona analiza odpowiedzi w kontekście cech społeczno-demograficznych wykazała, iż jedynie studenci UMCS pochodzący z miast powyżej 500 tys. mieszkańców jako pierwsze w kolejności wymienili nowoczesne formy sztuki wizualnej.

Wykres 5. Preferencje względem form sztuki wizualnej

Studentów poproszono także o wybranie maksymalnie dwóch czynników mających znaczenie w uznaniu wytworu sztuki za dzieło (wykres 6). Najczęściej wskazywano na walory estetyczne oraz poruszanie ważnych tematów społecznych, a także akceptację społeczną. Znacząca różnica dotyczyła odpowiedzi „autor dzieła”, w przypadku respondentów z UMCS – 50% wskazań, w odniesieniu do ankietowanych z UIK – tylko 10% wskazań.

Wykres 6. Czynniki wpływające na uznanie wytworu za dzieło sztuki

Kolejne pytanie dotyczyło doświadczeń związanych z odbiorem rozmaitych wytworów sztuki wizualnej, a zatem subiektywnej oceny wartości sztuki wizualnej przez respondentów. Na podstawie klasyfikacji wartości kulturowo-historycznych² w ujęciu Szmelter (2020) oraz ich interpretacji zaproponowanej przez autorów niniejszego artykułu opracowano większość poniższych stwierdzeń. Studenci oceniali poszczególne odpowiedzi według skali 1–5, gdzie 1 oznaczało „zdecydowanie nie”, 2 – „raczej nie”, 3 – „ani tak, ani nie”, 4 – „raczej tak”, 5 – „zdecydowanie tak”. Średnie oceny odpowiedzi przedstawiono w tabeli 4. Analiza uzyskanych wyników wskazuje, że respondenci najwyższej ocenili (powyżej 4,0) kategorie kreatywności i wyobraźni odbiorcy dzieła, jego podziw dla artysty, estetykę oraz autentyczność wytworów (szczerze wyrażenie siebie przez twórcę). Najniższe oceny (poniżej 3,0) zostały przypisane do wartości etycznych / religijnych czy historycznych. Pierwsze z nich zdecydowanie wyżej ocenili studenci UIK (2,73) w porównaniu z respondentami z UMCS (2,13).

2 Wartość integralności została uwzględniona w wartości historycznej/edukacyjnej.

Tabela 4. Średnie oceny wartości sztuki wizualnej (malejąco)

Odpowiedź	Ogółem	UMCS	UJK
Wytwór rozwija we mnie kreatywność i wyobraźnię / fantazję (wartość w zakresie kreatywności)	4,34	4,43	4,25
Uważam wytwór za atrakcyjny pod kątem estetycznym (wartość estetyczna)	4,30	4,41	4,18
Wytwór wzbudza we mnie podziw dla artysty (wartość artystyczna)	4,15	4,17	4,12
Wytwór wzbudza we mnie emocjonalne reakcje jak empatię, tolerancję (np. zachwyca, wzrusza, wstrząsa) (wartość emocjonalna)	4,13	4,18	4,08
Odbieram wytwór jako wyraz szczerego wyrażenia siebie przez artystę (wartość autentyczności)	4,09	4,09	4,09
Wytwór stanowi dla mnie formę perswazji / apelu / zwrócenia uwagi twórcy nt. problemów społecznych i kulturowych (np. sprawiedliwości i równości społecznej, różnorodności kulturowej i społecznej, ochrony środowiska itp.), a przez to wpływa na moje postrzeganie świata (bez odniesienia do wartości według klasyfikacji Szmelter)	3,84	3,82	3,86
Wytwór wpływa na mój rozwój osobisty (wartość tożsamości i identyfikacji)	3,69	3,79	3,59
Wytwór jest dla mnie przede wszystkim formą rozrywki (bez odniesienia do wartości według klasyfikacji Szmelter)	3,51	3,52	3,49
Odbieram wytwór jako wartościowy dla dziedzictwa narodowego / regionalnego (wartość dokumentalna)	3,47	3,38	3,59
Wytwór daje mi poczucie samowiedzy (tożsamości) / identyfikacji z jakąś grupą (wartość tożsamości i identyfikacji)	3,41	3,42	3,39
Umieszczenie wytworu w określonej przestrzeni (np. obraz w muzeum lub w internecie, mural na fasadzie budynku itp.) ma dla mnie istotne znaczenie w jego odbiorze (wartość kultury w przestrzeni)	3,29	3,17	3,43
Uważam, że technika / technologia wykonania wytworu ma dla mnie fundamentalne znaczenie w jego odbiorze (wartość naukowa)	3,23	3,22	3,23
Odbiór wytworu jest ważny dla mojego samopoczucia psychicznego oraz radzenia sobie ze stresem (bez odniesienia do wartości według klasyfikacji Szmelter)	3,15	3,14	3,16
Wytwór dostarcza mi przede wszystkim wiedzy historycznej (wartość historyczna / edukacyjna)	2,70	2,60	2,82
Wytwór jest dla mnie głównie nośnikiem treści etycznych / religijnych (bez odniesienia do wartości według klasyfikacji Szmelter)	2,41	2,13	2,73

W tabeli 5 (na podstawie danych z tabeli 4) przedstawiono średnie oceny poszczególnych wartości sztuki wizualnej³ ogółem, czyli łącznie

3 Dla wartości identyfikacji i tożsamości, której przypisano dwie odpowiedzi z tabeli 4, ocenę obliczono jako średnią arytmetyczną ocen.

dla obydwu grup ankietowanych oraz według płci, stopnia studiów i miejsca zamieszkania.

Tabela 5. Średnie oceny wartości sztuki wizualnej (malejąco – ogółem, z podziałem na płeć, stopień studiów, miejsce zamieszkania)

Wartość	Ogółem	Płeć			Poziom studiów			Miejsce zamieszkania				
		K	M	N	I	II	JM	1	2	3	4	5
W zakresie kreatywności	4,34	4,35	4,31	4,54	4,37	4,31	4,27	4,30	4,34	4,39	4,47	4,26
Estetyczna	4,30	4,32	4,25	4,11	4,36	4,18	4,20	4,32	4,26	4,43	4,34	4,20
Artystyczna	4,15	4,15	4,17	4,00	4,18	4,18	4,03	4,22	4,05	4,12	4,19	4,05
Emocjonalna	4,13	4,21	3,90	3,95	4,15	4,14	4,03	4,07	4,10	4,28	4,16	4,19
Autentyczności	4,09	4,12	3,98	4,32	4,11	4,08	4,02	4,11	4,02	4,19	4,11	4,02
Tożsamości i identyfikacji	3,55	3,55	3,53	3,76	3,55	3,64	3,45	3,51	3,50	3,59	3,54	3,67
Dokumentalna	3,47	3,50	3,46	2,58	3,41	3,64	3,58	3,55	3,47	3,35	3,38	3,48
Kultury w przestrzeni	3,29	3,34	3,15	2,95	3,24	3,22	3,51	3,31	3,42	3,29	3,19	3,23
Naukowa	3,23	3,19	3,34	3,32	3,26	3,18	3,13	3,30	3,17	3,15	3,22	3,16
Historyczna	2,70	2,67	2,82	2,68	2,64	2,83	2,82	2,75	2,64	2,96	2,55	2,71

Legenda: Płeć: K – kobieta, M – mężczyzna, N – nie chcę podawać; Poziom studiów: I – I stopień, II – II stopień, JM – jednolite studia magisterskie; Miejsce zamieszkania: 1 – wieś, 2 – miasto do 50 tys. mieszkańców, 3 – miasto od 50 tys. do 150 tys. mieszkańców, 4 – miasto od 150 tys. do 500 tys. mieszkańców, 5 – miasto powyżej 500 tys. mieszkańców.

Analiza danych zawartych w tabeli 5 potwierdza, że w opinii ankietowanych największe znaczenie w ocenie wytworów sztuki wizualnej mają wartości kreatywności, estetyczna, artystyczna, emocjonalna oraz autentyczności, a najmniejszą wartość historyczna. Wyraźne zróżnicowanie ocen, uwzględniając cechy społeczno-demograficzne, można zauważyć przy zastosowaniu kryterium płci (w odniesieniu do wartości emocjonalnej, autentyczności, dokumentalności oraz kultury w przestrzeni) oraz kryterium miejsca zamieszkania (wartość historyczna).

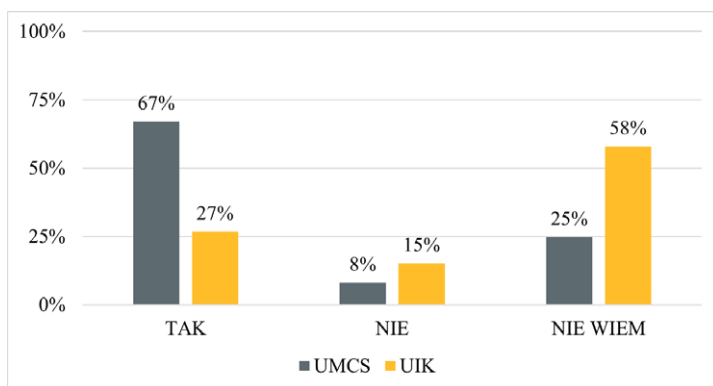
Studentów zapytano także o rolę sztuki wizualnej w edukacji. Pytania te zawierały skalę Likerta 1–5, gdzie 1 oznaczało „zdecydowanie nie”, a 5 – „zdecydowanie tak”. Wyniki potwierdzają użyteczność sztuki wizualnej w edukacji oraz wskazują na potencjalny niedostatek inicjatyw edukacyjnych ze strony uczelni (tabela 6 zawiera odpowiedzi: „raczej tak” oraz „zdecydowanie tak”).

Tabela 6. Rola sztuki wizualnej w edukacji

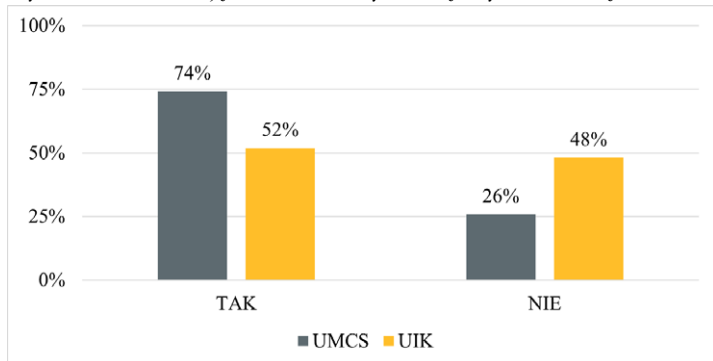
Pytanie	UMCS	UIK
Czy sztuka wizualna może być użytecznym narzędziem w edukacji artystycznej dzieci i młodzieży?	73%	74%
Czy edukacja artystyczna powinna być bardziej promowana wśród studentów różnych kierunków?	94%	91%

Pytanie o dodatkowe zajęcia organizowane przez uczelnie, związane ze sztuką wizualną, pokazało różnice: 67% ankietowanych studentów UMCS potwierdziło ich dostępność, 25% zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”, a 8% – „nie”. Z kolei ponad połowa respondentów z UIK nie miała takiej wiedzy, w opinii 15% takie zajęcia nie są organizowane, a 27% potwierdziło, że uczelnia posiada taką ofertę (wykres 7).

Wykres 7. Zajęcia dodatkowe związane ze sztuką wizualną

Wykres 8. Udział w zajęciach dodatkowych związanych ze sztuką

Wśród studentów, którzy zaznaczyli odpowiedź „tak” w poprzednim pytaniu, ponad 70% z UMCS oraz ponad 50% z UIK potwierdziło swoje uczestnictwo w zajęciach dodatkowych organizowanych przez uczelnie, związanych ze sztuką wizualną (wykres 8). Warto dodać, że analiza z uwzględnieniem cech społeczno-demograficznych, w tym podziału respondentów według stopnia studiów, nie wskazała znaczących rozbieżności w odpowiedziach.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły zgromadzić opinie studentów UMCS i UIK na temat wybranych aspektów sztuki wizualnej oraz jej wartości. Analiza wyników wykazała, że:

1. Najbardziej atrakcyjnymi i inspirującymi formami sztuki wizualnej są film, malarstwo i fotografia. Sztuka uliczna natomiast jest oceniana najmniej pozytywnie w porównaniu z innymi formami sztuki. Można założyć, że największym uznaniem cieszą się formy, które łączą w sobie zarówno walory estetyczne, jak i emocjonalne, a ich popularność wynika prawdopodobnie z łatwości / sugestywności odbioru / przekazu oraz zdolności do wywoływania silnych emocji. Z kolei sztuka uliczna, mimo swojego społecznego oddziaływania, może być postrzegana jako zjawisko nietrwale, a zatem o mniejszym znaczeniu.
2. Ankietowani studenci najczęściej stykają się z wytworami sztuki wizualnej w przestrzeni wirtualnej, choć preferują tradycyjne, klasyczne formy. Z jednej strony może to świadczyć o ich przywiązaniu do bardziej ugruntowanych kulturowo form artystycznych, z drugiej – jako przedstawiciele pokolenia Z – mogą wykorzystywać Internet i smartfony, które są naturalnymi elementami ich codzienności, aby w wygodniejszy sposób obcować z dziełami sztuki.
3. O uznaniu danego wytworu za dzieło sztuki decydują głównie jego walory estetyczne, co wskazuje na znaczenie wizualnej atrakcyjności dzieła. Ponadto, w ocenie autorów, sztuka oddziałuje na rozwój kreatywności i wyobraźni odbiorcy, co podkreśla wagę indywidualnych doświadczeń w kontakcie ze sztuką, w tym rozwoju osobistego.
4. Respondenci wykazują zamiłowanie do klasycznych form sztuki przy jednoczesnej otwartości na nowoczesne rozwiązania, podkreślając znaczenie estetyki, edukacyjne walory sztuki i jej wpływ na rozwój kreatywności, w tym własnych zdolności twórczych.
5. Zdecydowana większość ankietowanych studentów uważa, że sztuka wizualna stanowi przydatne narzędzie edukacji artystycznej,

co potwierdza jej rolę w rozwijaniu kreatywności, ale także podkreśla potrzebę większej promocji form tej sztuki na uczelniach. W ocenie autorów kontakt ze sztuką nie tylko inspiruje, ale także umożliwia odkrycie własnych talentów i predyspozycji oraz pomaga kształtować percepcję świata.

Należy podkreślić, iż w nawiązaniu do wartościowania sztuki wizualnej w ujęciu Iwony Szmelter respondenci najwyższą cenią wartości sztuki w zakresie kreatywności, estetyki, artyzmu, emocjonalności i autentyczności, natomiast wartość historyczna ma dla nich najmniejsze znaczenie. Preferencje te mogą wynikać ze stylu życia, a co za tym idzie ze sposobu postrzegania rzeczywistości przez pokolenie współczesnych studentów, czyli pokolenie Z⁴. Pokolenie to, zdaniem Olgi Ławińskiej oraz Anny Korombel (2023), szczególnie ceni autentyczność przekazu wspieranego nowoczesnymi technologiami. Jego uwaga jest rozproszona, a analiza informacji powierzchowna, co może tłumaczyć mniejsze zainteresowanie aspektem historycznym sztuki. Współcześni studenci są jednak otwarci na nowe doświadczenia, twórczy i innowacyjni, co przekłada się na ich uznanie dla estetyki i kreatywności. Ich sposób zdobywania wiedzy opiera się na zasadzie *just in time*, co oznacza, że cenią natychmiastowy dostęp do informacji, głównie za pomocą urządzeń mobilnych, które odgrywają ważną rolę w ich codziennym funkcjonowaniu. Ławińska i Korombel zauważają także, że przedstawiciele pokolenia Z są pragmatyczni w ocenianiu rzeczywistości, dążą do samorozwoju i niezależności. Ich zainteresowania mają dla nich duże znaczenie i często chcą je realizować zawodowo. Z tej racji również sztuka może być dla nich nie tylko formą estetycznego doświadczenia, ale także narzędziem budowania relacji i wyrażania tożsamości, co wyjaśnia ich priorytetowe traktowanie jej wartości kreatywnych i emocjonalnych. Warto dodać, że w tym obszarze badań widoczne są pewne różnice w ocenie wartości po uwzględnieniu cech społeczno-demograficznych studentów. Dotyczą one kryterium płci (w odniesieniu do wartości emocjonalnej, autentyczności, dokumentalności oraz kultury w przestrzeni) oraz kryterium miejsca zamieszkania (wartość historyczna).

Wyniki przeprowadzonych badań korespondują z raportem dotyczącym kondycji sektora sztuki współczesnej w Polsce (Raport, 2016). Zaprezentowane w nim wnioski zostały oparte na analizie 561 wywiadów

4 Pokolenie Z obejmuje osoby urodzone w latach 1995–2009. Przedstawiciele tego pokolenia nie znają zatem czasów bez Internetu czy smartfonów. Pokolenie to charakteryzuje się m.in. wyższym poziomem kompetencji cyfrowych względem wcześniejszych generacji, stąd inne określenia występujące w literaturze przedmiotu: dzieci Internetu, iGeneration, Digital Natives (Ławińska i Korombel, 2023).

kwestionariuszowych z odbiorcami sztuki w 68 instytucjach wystawienniczych. Ustalono, że najliczniejszą grupę odwiedzających placówki wystawiennicze stanowiły osoby w wieku 19–26 lat, a malarstwo było najbardziej lubianą formą sztuki współczesnej, co potwierdza preferencję klasycznych / tradycyjnych form sztuki wśród ankietowanych studentów UMCS i UIK. Ponadto w raporcie wskazano, że najczęstszymi formami obcowania ze sztuką współczesną są odwiedziny w galeriach i centrach sztuki oraz korzystanie z Internetu. Wyniki te są zbieżne z badaniami własnymi: studenci UMCS najczęściej spotykają się ze sztuką wizualną w świecie wirtualnym, a respondenci z UIK – w muzeach.

Warto również podkreślić spójność uzyskanych wyników z ustaleniami badawczymi Marka Krajewskiego i Filipa Schmidta (2018), poczynionymi na podstawie ogólnopolskiego sondażu przeprowadzonego wśród odbiorców sztuki. Zdaniem tych badaczy, dla Polaków malarstwo, rzeźba, grafika i rysunek stanowią bezdyskusyjne przejawy sztuk wizualnych. Co istotne, formy te zostały również wskazane w badaniach własnych autorów niniejszego opracowania jako najbardziej atrakcyjne i inspirujące według ankietowanych studentów. Ponadto Krajewski i Schmidt zauważyli, że w opinii Polaków „dobra sztuka” to taka, która przede wszystkim wywołuje silne, pozytywne emocje oraz skłania do refleksji i dyskusji. Nie dziwi więc fakt, że studenci UMCS i UIK wśród najwyżżej ocenionych wartości sztuki wizualnej wskazali kreatywność, estetykę, artyzm oraz emocjonalność.

Jednym z ograniczeń przeprowadzonych analiz jest zastosowana metoda badawcza. Choć ankietowanie ma wiele zalet (takich jak oszczędność czasu i możliwość zgromadzenia szerokiego zakresu danych), nie pozwala na dogłębną analizę przyczyn badanych zjawisk. Interesujące byłoby więc pogłębienie tematu poprzez zbadanie oddziaływania różnych form sztuki wizualnej na emocje i zaangażowanie odbiorców, szczególnie w kontekście korzystania z różnorodnych platform internetowych. Kolejnym kierunkiem przyszłych badań mogłaby być analiza czynników kulturowych wpływających na preferencje studentów oraz identyfikacja różnic w percepcji sztuki wizualnej między studentami różnych kierunków studiów.

Uwzględniając opinie studentów UMCS i UIK, warto rozważyć szersze zastosowanie sztuki wizualnej w edukacji akademickiej. Postulat ten obejmuje nie tylko włączenie do programów studiów większej liczby przedmiotów związanych z szeroko rozumianą sztuką, rozwinięcie oferty zajęć dodatkowych, ale również aktywne działania promujące sztukę na uczelniach, np. wystawy, projekcje filmów. Postrzeganie sztuki jako narzędzia wspierającego kształtowanie postaw, zachowań i kompetencji studentów nie powinno ograniczać się jedynie do kierunków artystycznych czy

społecznych, lecz powinno obejmować także kierunki ściśle. Jak zauważa bowiem Teresa Wilk (2023, s. 150): „Edukacja dla sztuki i przez sztukę to współczesna potrzeba, która z kolei wyzwala potrzebę kształtowania ładu społecznego i wzajemnego szacunku”.

BIBLIOGRAFIA

- Arnheim, R. (1978). *Sztuka i percepcja wzrokowa. Psychologia twórczego oka*. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Arnheim, R. (2011). *Myslenie wzrokowe*. Gdańsk: Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria.
- Cassirer, E. (1977). *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury*. Warszawa: Czytelnik.
- Dutton, D. (2019). *Instynkt sztuki. Piękno, zachwyty i ewolucja człowieka*. Kraków: Copernicus Center Press.
- Freedberg, D. (2005). *Potęga wizerunków. Studia z historii i teorii oddziaływania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Florczykiewicz, J. (2016). Rola sztuk wizualnych w rozwoju osobowości. Edukacyjne aspekty sztuki w świetle wybranych koncepcji z zakresu wychowania estetycznego. W: J. Florczykiewicz i T. Nowak (red.), *Sztuki wizualne w edukacji. Cz. 1. Patrzyć – widzieć – wiem*. Siedlce: Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego.
- Gawkowski, K. (2018). Wpływy nowoczesnych technologii informatycznych na zdrowie i jakość życia człowieka. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Technika, Informatyka, Inżynieria Bezpieczeństwa*, nr 6, 185–197. DOI: <http://dx.doi.org/10.16926/tiib.2018.06.14>.
- Goodman, N. *Languages of Art. An Approach to the Theory of Symbols*. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing.
- Izdebska, K. (2015). *Przestrzeń i miejsce w praktyce artystycznej. Socjologiczne studium przypadku*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego US MINERWA.
- Juszczyk, S. (2015). Kultura wizualna: wybrane studia teoretyczne oraz badania empiryczne. *Chowanna*, nr 45(2), 17–29.
- Kawecki, W. (2022). Wizualność współczesnej kultury. *Roczniki Kulturoznawcze*, nr 13(1), 65–79. DOI: <https://doi.org/10.18290/rkult22131.5>.
- Kisielewski, A. (2020). Sztuka i masowa kultura wizualna. Uwagi o praktykach subwersywnych w sztuce polskiej po roku 2000. W: E. Dąbrowska-Prokopowska, P. Goryń i M.F. Zaniewska (red.), *Kultura w Polsce w XXI wieku: konteksty społeczne, kulturowe i medialne*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 89–99.
- Krajewski, M. i Schmidt, F. (2018). *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce. Stan, rola i znaczenie*. Warszawa: Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie.

- Kwiatkowska-Tybulewicz, B. (2016). *Wychowawcze aspekty sztuki współczesnej. Z perspektywy pedagogiki krytycznej*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Litorowicz, A. *Sztuka w przestrzeni publicznej*. Pozyskano z: https://sztuka-publiczna.pl/pl/sztuka-w-przestrzeni-publicznej/sztuka?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 12.03.2025).
- Ławińska, O. i Korombel, A. (2023). *Pokolenie Z jako wyzwanie współczesnego zarządzania przedsiębiorstwem. Relacje, media społecznościowe i crowdsourcing*. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej.
- McLuhan, M. (2012). Przekazem jest środek przekazu. W: I. Kurz, P. Kwiatkowska i Ł. Zaremba (red.), *Antropologia kultury wizualnej. Zagadnienia i wybór tekstów*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 393–398.
- Mazepa-Domagała, B. i Wilk, T. (2015). Edukacja w zakresie sztuk wizualnych, czyli o przygotowaniu dzieci w młodszym wieku szkolnym do odbioru i kreowania otaczającej je ikonosfery. *Chowanna*, nr 45(2), 89–104.
- Niziołek, K. (2015). *Sztuka społeczna. Koncepcje – dyskursy – praktyki*. Tom 1. Białystok: Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku Universitas Bialostocensis.
- Ossowski, S. (1958). *U podstaw estetyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Raport z badań: *Kondycja sztuk wizualnych. Percepcja i społeczny obieg sztuki współczesnej w Polsce*. (2016). Question Mark Biuro Badań Społecznych. Pozyskano z: <https://nck.pl/badania/raporty/kondycja-sztuk-wizualnych-percepcja-i-spoeczny-obieg-sztuki-wspolczesnej-w-polsce> (dostęp: 24.10.2024).
- Stróżewski, W. (1992). *W kręgu wartości*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szmelter, I. (2020). *O fenomenie sztuk wizualnych i meandrach ich ochrony*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tatarkiewicz, W. (1968). O pojęciu wartości, co historyk filozofii ma do zakomunikowania historykowi sztuki. W: A. Ryszkiewicz (red.), *O wartości dzieła sztuki. Materiały II Seminarium Metodologicznego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Radziejowice 19–21 maja 1966*. Warszawa: Arkady, 11–24.
- Tarnowski, J. (1990). Wartości dzieła sztuki. *Sztuka i Filozofia*, nr 3. Pozyskano z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Sztuka_i_Filozofia/Sztuka_i_Filozofia-r1990-t3/Sztuka_i_Filozofia-r1990-t3-s127-137/Sztuka_i_Filozofia-r1990-t3-s127-137.pdf (dostęp: 21.10.2024).
- Tatarkiewicz, W. (1988). *Dzieje sześciu pojęć*. Warszawa: PWN.
- Tischner, J. (2006). Fenomenologia świadomości egotycznej. W: A. Węgrzecki (red.), *Studia z filozofii świadomości*. Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera, 129–422.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. 2018 poz. 1668.

Wilk, T. (2023). Sztuka jako potrzeba kształtowania pozytywnych zmian w przestrzeni społecznej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia*, nr 36(2), 139–151.

Zygmuntowicz, A. (2016). Pochwała różnorodności. *Format: Pismo Artystyczne*, nr 73, 87–89.

Przemysław Bukowski – adiunkt w Instytucie Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie, doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Zainteresowania naukowe i obszary badawcze: filozofia kultury; aksjologiczne podstawy kultury oraz jej wymiar etyczny; komunikowanie społeczne i międzykulturowe; filozofia człowieka. Autor monografii *Aksjologiczne podstawy rozumienia osoby ludzkiej w filozofii Małgorzaty Schelera i Józefa Tischnera* (2020).

Agnieszka Piasecka – adiunkt w Instytucie Nauk o Zarządzaniu i Jakości Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, doktor nauk ekonomicznych. Zainteresowania naukowo-badawcze obejmują zarządzanie jakością, kapitałem intelektualnym oraz zaufaniem, szczególnie w odniesieniu do szkół wyższych. Autorka monografii: *Wybrane aspekty zarządzania jakością w szkole wyższej* (2011), *Systemy zapewnienia jakości kształcenia w polskich szkołach wyższych w świetle Procesu Bolońskiego* (2014) oraz współautorka: *Projakściowe koncepcje zarządzania w szkołach wyższych. TQM, Lean management, Kaizen* (2021).

